

Plănuită de mult, ca o urgență introdusă în ritmurile scrisului meu de amănuntul că visez enorm, *Cartea viselor* pornește de la două, pentru mine, adevăruri. Mai întâi, ceea ce vezi, simți, înțelegi, pe scurt, trăiești în vis/prin intermediul viselor este o experiență de consistență și însemnătate egale cu ale experienței diurne, în stare de veghe. Și visele intră în definirea de sine, și ele lasă urme, și ele te construiesc. Pe de altă parte, povestea-vieții în stare de veghe și povestea-viselor-noptii (voi face această distincție între zi și noapte fiindcă nu dorm niciodată în timpul zilei, iar *Cartea* e a viselor mele) sunt ambele interpretări subiective și larg condiționate de contexte, sunt ficțiuni la distanță egală de Adevărul absolut, niciodată nouă la îndemână. Le desparte, poate, o singură diferență: faptele și ficțiunea vieții tale diurne au sau pot avea martori, cele ale viselor tale, nu. De aici și circumspecția – firească, de altfel – cu care sunt priviți povestitorii de vise. Nimeni nu poate proba „adevărul” și acuratețea relatărilor tale de dincolo! Nici măcar aparatura sofisticată a psihiatrilor și neurologilor de azi care măsoară, orbește, pe dibuite, impulsuri și crispări ale trupului/creierului care visează. Dar e de precizat imediat că nici lectura vieții diurne, nici a celei nocturne nu sunt ultime și definitive, în cazul amândurora încap oricând remanieri, re-lecturi, funcție de date noi, de o știință/înțelegere mai adâncă a detaliilor. Și amândouă sunt acte ale creierului tău. Cel puțin deocamdată, însă, visul e o experiență strict individuală, o aventură singuratecă – nu te poate însoți nimeni, nici un om în carne, oase și gând! – și, de cele mai multe ori, neclară și stranie chiar și pentru visătorul însuși. Dar asta nu înseamnă nicicum că visul nu e parte din tine, din enciclopedia ta personală, cu voia ori fără voia ta. Nu știi cum apar visele, spunea Jung, dar, „dacă meditezi destul asupra lor, totdeauna ieșea ceva din ele...”

Restanțele critice

IRINA PETRAȘ

Cartea viselor

(4)

Irina Petraș
Foto: Laura Poantă

Gilbert Durand, în *Structurile antropologice ale imaginării*: „Înțelegerea în istorie nu provine oare din faptul că pot întotdeauna să strecor gândirea mea prezentă și urzeala meditației mele pe sub firul decadelor trecute?” Trimiterea e la memorie, dar visul, ca visticernic complicat al ființei, poate fi și el subsumat acestei descrieri. Ca și memoria, visul îngăduie o dublare a clipelor și o dedublare a prezentului; acordă o densitate neuzitată mohorâtei și fataliei scurgerii a devenirii. Și el are ceva de spus în orânduirea estetică a amintirii și poate organiza un întreg pornind de la un fragment trăit. În *Memorialul de la Mafra* al lui José Saramago, amestec de erudiție și magie, se construiește o tulburătoare simultaneitate: „Tot ce a fost odată va mai fi cândva de nu este chiar în clipa prezentă.” Încercătura barocă a frazei înlesnește, în jocul ambiguității, accesul prin realitate la irealitate: „Odată plămăzite, istoriile ajung să fie mai adevărate decât întâmplările adevărate pe care le povestesc.” Visul este de două ori plămăzire: o dată nu neapărat voită, căci se descurcă în absența vigilenței noastre întregi; încă o dată, ceva mai voită, căci ține de lectura la lumina zilei a unor povești de noapte. Țesătură de imaginație și rostire – fiindcă „pentru ca să existe lucrurile sunt necesare două condiții, ca omul să le vadă și ca omul să le pună un nume”, viața este o lectură activă și valorizantă și numai de oameni depinde dacă vor trăi astăzi continuând apatic ziua de ieri sau vor ști să înceapă „de la rădăcina și de la leagăn ziua cea nouă.” Din întineric se naște dorința de lumină. „Ce s-ar alege de noi toți dacă n-ar veni poezia să ne ajute să înțelegem cât de puțină claritate au lucrurile pe care noi le numim clare?”

Prin Mona Ozouf (*Lieux de mémoire. Les France* (sic!)), enciclopedie coordonată împreună cu Pierre Nora), memoria și visul își împrumută iarăși instrumentarul, căci triază după bunul plac în materia „istorică”, își acordă dreptul de a izola un anume episod revelator, de a întârzia asupra unor noduri temporale, de a ignora în schimb lungi secvențe. Există totdeauna doi versanți ai unui loc al memoriei sau, spun eu, ai unui loc oniric: un trecut și o exigență actuală care să-l fondeze.

Inclin să cred că eul meu adânc ține de miresme, unghere, sentimente cețoase, mici experiențe tulburi traduse cu limbajul atunci, cândva la îndemână. Zbaterea ta te eliberează temporar din plasa începuturilor, dar vei păstra toată viața amintirea/amprenta ei. Fiecare ființă umană are nevoie să fie situată într-un anume spațiu și timp. Spațiul poate fi o locație fizică: o încăpere, un teatru, o bibliotecă, sau poate exista pur și simplu doar conceput de mintea omenească. El poate fi un vis. În vis. Nevoia situării, a amplasării ține de nevoia de interacționare, de relație creatoare cu lucrurile. Spațiul funcționează în temelii unor legături intrinseci, care ne furnizează parametrii pentru activitatea noastră „semnificativă” în lume. Suntem născuți într-un anume spațiu și timp și creștem în interacțiune deopotrivă cu ceilalți oameni și cu locațiile în care suntem plasați. În teritoriul visului, aceste condiționări rămân active. Chiar urgența delimitării, după modelul stării de veghe, a locului „acțiunii” visate e vinovată de eforturile derutante ale visului de a desena hărți. Eforturi repetate și de o inconsistență adesea alarmantă. Cu treceri dintr-un decor în altul, dintr-o lume în alta. Fernand Braudel observă că lumile/civilizațiile pot fi localizate pe hartă, o parte însemnată a realității lor depinzând și de constrângerile și avantajele așezării geografice. Starea și mișcarea au nevoie de loc, numai gândul are nevoie

de spațiu. El, gândul, îl poate și crea – în cea mai mare strâmtorare aflându-te, poți avea spații întinse și supuse în jurul tău dacă gândul, aflat în, cum ar spune Blaga, slujbă demiurgică, ți le construiește. De unde s-ar putea deduce că locurile fizice/corporale sunt materializări ale spațiului mental pe care ești în stare să-l concrești. Cu prelungiri bogate în vis.

Deși Timpul e unul și încapem cu toții simultan în el fără nici o problemă – doar locul poate fi „ocupat” de un altul, nu și timpul – nenumărate expresii dau de gol dorința secretă de a ni-l apropria, de a-l lua în stăpânire personalizat. Spunem că „n-avem timp” să facem cutare sau cutare lucru, să-l facă ceilalți, cei care „au timp.” Pretindem să ni se acorde o bucățică din timpul altuia, vorbim de „ziua” mea, de ziua nașterii. Ironia Timpului nu întârzie să se arate: trecem an de an prin ziua morții noastre fără a ști că e „a noastră”, tocmai fiindcă, iată, nici nu e! Unuia „i s-au terminat zilele”, altul „a murit cu zile”, nu și-a consumat porția hărăzită – dar știm că stăpânirea noastră asupra zilelor e extrem de fragilă, iar ele curg nepăsător pe deasupra noastră, lăsând, de-a valma, urme ale trecerii. Lucrând după comandamente mai puțin stresate de cerințele zilei sociale, familiale etc., visul selectează aceste urme și le dă alte înțelesuri. Interpretările sale sunt mereu ambigue și nu de puține ori de neînțeles. Interpretarea viselor o înțeleg mai ales cu visele ca subiect: ele interpretează date acumulate de creier, nu ca genitiv care suportă, așteaptă interpretări: ele trebuie interpretate. Le descriu încercând să afle care le e punctul de plecare, ce anume din trecut le-a stărnit povestea, nu le interpretez pe ele ca semne premonitorii. Apropo de interpretarea viselor, am citit undeva anecdota cu elefantul „văzut” de orbi. Fiecare pipăie un anume segment al imensei viețuitoare, cel din imediata sa apropiere. Urmează deducții de genul: e o prelată (spune orbul care pipăie urechea), un șarpe (cel care pipăie trompa), o coloană de templu (piciorul), un odgon (coada). Comentatorul, ironic la adresa psihanalizei, conchide: Freud i-a pipăit, desigur, testiculele... Rețin, dincolo de toate astea, imensitatea visului și greutatea de a-l prinde într-o imagine panoramică. Cu ajutorul viselor pot aprofunda știința semnelor și simbolurilor, nu în manieră ocultă, ci ca exercițiu hermeneutic. Albert Einstein nota în autobiografie: „Pentru mine nu e nicio îndoială că drumul gândirii noastre se împlinește în mare parte fără a utiliza semne, cuvinte, și că ea înaintează în mare măsură în manieră inconștientă”. De acord, atâta doar că, abia odată interpretate, memoria, visul, lumea devin ficțiuni, deci realități. Iar interpretarea e chemată de murititudine. Nemuritori, nu ne-am mai bate capul cu întrebări, în căutarea unui sens. Nemurirea ar fi chiar absența absolută a sensului.

Pornind de la două propoziții (filosofice) independente, una aparținând lui Nietzsche: „ceea ce poate fi gândit e, cu siguranță, o ficțiune”, cealaltă lui D.D. Roșca: „A trăi este cu necesitate a interpreta, a da lucrurilor un sens în raport cu noi înșine”, aș mai spune că moartea, de ne-gânditul, apare, paradoxal sau nu neapărat, drept singura „realitate” umană. Apoi, viața și interpretarea, interșanjabile în perspectiva lui D.D. Roșca, se opresc/incetează, amândouă și simultan, față în față cu moartea, care le este limită. Dar, experiență de rangul al doilea, fatal intermediată, accesibilă exclusiv mental și „trăită” de trup după retragerea gândului din uniunea lucrețiană a eului (facultatea umană de a gândi veșnicia a dus la concluzia că trupul muritor e un accident din care se poate, la o adică, ieși, dar „însoțirea” trupului cu sufletul, asemănătoare unei vieți

conjugale furtunoase – după Jankélévitch –, n-are la îndemână divorțul, căci, despărțite, cele două nu pot trăi și nu există nici o singură dovadă că ar putea-o face), gând care ar fi putut fi martorul, moartea e marea ficțiune ori măcar maestrul de ceremonii al ficțiunilor omenești. Toate interpretările sunt posibile tocmai fiindcă suntem muritori și nu știm (aproape) nimic despre singura noastră certitudine. Suntem, oarecum, predestinați prin murititudine interpretării neobosite și imperfecte. Visului. Ficțiunea și poezia sunt instrumentele noastre firești de gestionare a morții ca referință de gradul doi și ca unic, suprem valorizator al existenței noastre limitate. Dacă am fi veșnici, ar fi obligatoriu să avem determinări clare și posace în eternitatea lor. Numai imprevizibilul, mișcarea vie pot muri și crea. Față în față cu timpul și cu moartea, ambele ne-reale, adică de necuprins în formule/forme direct palpabile, dar, totodată, foarte „reale” consumatoare ale ființei muritoare, omul are doar soluția ficțiunilor în lanț care să-i furnizeze surrogat de adevăruri liniștitoare (vezi filosofia lui ca-și-cum, vaihingeriană). O ficțiune e adoptată dacă răspunde unei nevoi personale, dacă satisface o necesitate intelectuală, dacă poate „calma o neliniște a inteligenței noastre” (Ortega y Gasset). Adevărul ei e mereu relativ și provizoriu, dar încăpător.

Interpretarea se petrece în seama trecutului („enciclopedia personală”), acumulat ca un bulgăre de zăpadă, cum ar zice Bergson, pe măsura înaintării noastre spre moarte. Această acumulare de interpretări succesive și remaniabile ne „imbrâncește” clipă de clipă spre limita morții, a interpretării nule. O avarie în acest mecanism al eclipsei sistematice, o ieșire din firescul uitării cotidiene și cotinocturne aduc la suprafață gândul morții. Nu întâmplător, ne-mișcarea e cea care aduce spaimele morții în actualitate. Mișcarea, fie ea și doar interioară, naște spațiu și oferă locuri de închiriat. Visul este un loc de închiriat.

În spațiu te poți simți liber și stăpân pe senzuri și direcții. Această senzație de libertate face ca spațiul să fie resimțit ca prieten, ca ocrotitor, în vreme ce timpul e cel care consumă amenințător din durata limitată a vieții omenești. De aceea, spațiul e mai degrabă descris, iar timpul, interpretat, pentru a i se da o „realitate” pe care nu o are în mod evident și securizant. „Timpul pasă, locul stă”, observa Heliade Rădulescu. Trecerea sa e nepăsătoare față de oameni. Locul, în schimb, acceptă, aparent supus, „gândirea narantă” (Giampiero Comolli), cea care controlează prin poveste ori își dă iluzia că se întâmplă așa. Gândirea naratorie, cea exersată și de povestitorii adunați la Hanu Ancuței, de pildă, joacă punerea între paranteze a timpului care macină, crescând „în urmă”, până la eliminarea oricărui „loc” trăibil. Omul, ca ființă-pentru-moarte, e destinat unei întinderi finite a vieții; făcaturile sale sunt obligatoriu succesive, ubicuitatea îi e refuzată; nici o mișcare în spațiu, fie el și oniric, nu se poate petrece în afara timpului și fără cheltuirea unei felii din durata unicei vieți la îndemână. Timpul visului are, însă, nesăbuinta de a accepta comprimări și modificări ale spațiului, ca pentru a ne arăta cum ar fi viața noastră, dacă, vorba lui C. Noica, n-am avea ori n-ar trebui să avem hotare. □

Irina Petraș